

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2022-78-8>
УДК 37.01

Славкова О.П.

доктор економічних наук, професор,
Сумський національний аграрний університет

Фігурна М.Ю.

асистент,
Сумський національний аграрний університет

Slavkova Olena, Fihurna Mariia

Sumy National Agrarian University

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

STATE POLICY IN THE FIELD OF PATRIOTIC EDUCATION

У статті доведено необхідність виховання патріотизму через державну політику, особливо в сучасній Україні воєнного часу. Успішний шлях до перемоги можливий, якщо державна політика сприятиме розвитку системи національно-патріотичного виховання. В умовах сучасного розвитку ідея патріотизму має бути стрижнем, навколо якого формуються високі ідеологічні позиції, а також прагнення, готовність і здатність всіх людей активно діяти на користь батьківщини. Доведено, що цільовою аудиторією нормативних документів, в яких викладені напрямки державної політики щодо патріотичного виховання є тільки молодь та їх планований рівень охоплення заходами достатньо низький. Визначено, що вплив держави на процес патріотичного виховання полягає у використанні відповідних механізмів, що сприяють досягненню його цілей. Вважаємо, що державні механізми тісно пов'язані і взаємодоповнюють між собою, а їх комплексне використання сприяє досягненню головної мети державної політики та спрямовані та підвищення рівня патріотичного виховання. Дослідження сутності напрямів та механізмів державної політики полягає у розвитку патріотичного виховання всіх верств суспільства а не виключно молоді і є перспективним в майбутньому.

Ключові слова: політика, державна політика, патріотизм, виховання, демократія, національна безпека.

The article proves the need to cultivate patriotism through public policy, especially in modern wartime Ukraine. A successful path to victory is possible if public policy promotes the development of a system of national and patriotic education. We believe that in the conditions of modern development the idea of patriotism should be the core around which high ideological positions are formed, as well as the aspirations, readiness and ability of all people to actively work for the benefit of the homeland. It is proved that the target audience of the main document, which sets out the directions of state policy on patriotic education are young people, and such segments of the population as persons over 35 years of age, which make up 61.1 percent of the population are not involved. Based on a total population of 41.1 million at the beginning of 2022, measures aimed at promoting Ukrainian youth NGOs banned and persecuted by the occupation and Soviet regimes, including the Ukrainian Plast movement (Plast) and the Scout movement, Unions of Ukrainian youth that have survived abroad and resumed their activities in Ukraine with independence should be covered in 2022, only 0.7 percent of the population, which in our opinion is very small, given that the percentage of young people aged 15 to 35 is 24.7 percent. The planned level of youth coverage of measures aimed at increasing the number of young people ready to fulfill the duty to protect the independence and territorial integrity of Ukraine is quite low. Calculations show that out of the total number of young people (10.1 million people), only 239.6 thousand people will join the relevant activities. On average, 19.9 thousand people per month and 163 people per territorial community. It is determined that the influence of the state on the process of patriotic education is the use of appropriate mechanisms that contribute to achieving its goals. State mechanisms are closely linked and complementary, and their integrated use contributes to the main goal of public policy. The direction of patriotic educational state policy should be based on the fact that it is primarily national. We see future research on the essence of directions and mechanisms of state policy in the development of patriotic education of all segments of society and not only young people.

Key words: politics, public policy, patriotism, education, democracy, national security.

Постановка проблеми. Сьогоднішня Україна пов'язана з існуванням в мінливому середовищі, яке стосується різних аспектів життя пов'язаних з існуванням в умовах ризику для здоров'я та життя людини. В таких умовах на перший план виходять проблеми патріотичного виховання молодих людей які проходять становлення в цей неспокійний для всіх жителів України. Патріотичне виховання – це комплексна систематична і цілеспрямована діяльність органів влади, державних організацій, сім'ї, закладів освіти та інших інституцій з метою розвитку високої патріотичної самосвідомості, вірності, любові до батьківщини та турботи про молоде покоління, виховання людей які готові виконати свій громадянський та конституційний обов'язок щодо захисту національних інтересів, цілісності та незалежності України, сприяння розвитку України як правової, демократичної та соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування позитивного індивідуального ставлення до цінностей української нації, батьківщини, держави, нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання патріотичного виховання певною мірою висвітлюють в науковій літературі такі автори як: Безверха Т., Волков В. [1], Діденко О. [2], Калниш Я., Марковець В. [3], Трощинський В. та інші. Деякими авторами, а саме Діденко О. [2], Барилко Є. [4], Кабульдинов З. [5], приділяють увагу зарубіжному досвіду патріотичного виховання. На нашу думку розвиток наукової думки точиться в площині патріотичного виховання молоді при цьому невирішеними питаннями є саме державної політики патріотичного виховання всіх верств населення.

Мета статті. Метою даної публікації є аналіз державної політики в частині патріотичного виховання.

Виклад основного матеріалу. Розвиток українського суспільства визначає процеси розвитку таких моральних якостей як людяність, чесність, порядність, працьовитість, конкурентоспроможність, тощо. Однак через тенденцію до підвищення духовності, балансування життєвих цінностей та поглиблення проблем виховання в сім'ї недостатньо уваги приділяється розвитку повноцінної особистості та формування у дорослого населення патріотичних переконань. Вирішення цієї проблеми полягає

в розробці гнучкої системи освіти молодого покоління, дорослих та людей пенсійного віку з урахуванням потреб та інтересів особистості в різні періоди життя. Одне з провідних місць у цій системі посідає виховний процес, який сприяє всебічному розвитку особистості та створює умови для її соціалізації. Основним завданням державної політики є реагування на суспільні інтереси та потреби різних верств населення, створення сприятливих умов для їх реалізації в частині високого рівня патріотичне виховання.

Ще одним важливим елементом є виховання національної свідомості як невід'ємної частини патріотизму виходячи з того що національна свідомість це сукупність соціальних, економічних, політичних, морально-етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв та традицій, цінностей та уявлень, що розкривають специфіку життя нації. Основними компонентами національної свідомості є: сприйняття та ставлення до навколишнього світу; національно-етнічна свідомість; ставлення до історії та культури своєї національної та етнічної спільноти; ставлення до представників інших націй і національностей; патріотичні почуття та патріотичне самосвідомість; усвідомлення національно-державної спільноти.

Виходячи з цілей статті в першу чергу проведемо дослідження нормативно-правової бази з питань національно-патріотичного виховання. Так Кабінет Міністрів України затвердив першу в Україні цільову державну програму національно-патріотичного виховання на період до 2025 року (30.06.2021 року) [6]. Вона спрямована на вдосконалення та розвиток цілісної національної політики патріотичного виховання шляхом формування української громадянської ідентичності. Відповідно до цього документа, досягнення мети програми буде базуватися на чотирьох основних пріоритетних завданнях:

- розвиток української громадянської ідентичності а саме здійснення заходів, спрямованих на впровадження та утвердження національних цінностей, розвиток громадянської ідентичності українського населення;

- військово-патріотичне виховання в частині заходів з підготовки громадян до оборони України, державної підтримки безпеки та оборони України, підвищення престижу військової та спеціальної цивільної служби;

– розробки науково-методичних та методичних засад національно-патріотичного виховання а саме заходів, спрямованих на вироблення цілісної національної політики патріотичного виховання;

– підтримки та співпраці органів державної та місцевої влади з неурядовими організаціями у сфері патріотичного виховання.

Ця програма окреслює єдиний курс національно-патріотичного виховання для всіх центральних органів виконавчої влади, освітніх закладів, муніципалітетів та населення нашої держави. В додатку два до цього документа наведені показники реалізації програми (таблиця 1). Аналіз таблиці показує що цільовою аудиторією програми є молоді люди а таких верств населення як особи в віці від 35 років, які складають 61,1 відсоток населення. Виходячи з загальної чисельності населення 41,1 млн осіб (на початок 2022 року) заходами, що спрямовані на популяризацію українських молодіжних громадських

об'єднань, що заборонялися і переслідувалися окупаційними та радянським режимами, в тому числі українського пластового руху (Пласт) та скаутського руху, Спілки української молоді, що збереглися в закордонних українців та відновили свою діяльність в Україні із здобуттям незалежності повинно бути охоплено в 2022 році тільки 0,7 відсотків всього населення.

Це на нашу думку недостатньо враховуючи те що відсоток молодих людей від 15 років до 35 років складає 24,7 відсотків. Планований рівень охоплення молоді заходами, що спрямовані на збільшення їх чисельності, готової до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України низький.

Розрахунки показують, що із загальної чисельності молоді (10,1 млн. осіб), яка буде долучатися до відповідних заходів тільки 239,6 тисяч осіб. В середньому на один місяць 19,9 тисяч осіб та в розрахунку на одну територіальну громаду 163 особи.

Таблиця 1

Очікувані результати виконання Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року *

Найменування завдання	Найменування показника виконання завдання	Значення показника					
		усього	у тому числі за роками				
			2021	2022	2023	2024	2025
Військово-патріотичне виховання	рівень охоплення молоді заходами (проектами), що спрямовані на збільшення чисельності молоді, готової до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, %	3,08	2,12	2,36	2,6	2,84	3,08
Формування науково-методологічних і методичних засад національно-патріотичного виховання	кількість осіб, що пройшли навчання з підготовки активістів, які займаються питаннями національно-патріотичного виховання дітей та молоді, осіб	12240	1910	2395	2520	2645	2770
Підтримка та співпраця органів державної влади та органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства щодо національно-патріотичного виховання	чисельність охопленого населення України заходами (проектами), що спрямовані на популяризацію українських молодіжних громадських об'єднань, що заборонялися і переслідувалися окупаційними та радянським режимами, в тому числі українського пластового руху (Пласт) та скаутського руху, Спілки української молоді, що збереглися в закордонних українців та відновили свою діяльність в Україні із здобуттям незалежності, млн. осіб	1,6	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4

* вибрані показники

Джерело: [6]

З чотирнадцятого жовтня 2020 року набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 932 «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки» [7].

Затверджений план включає заходи щодо: удосконалення нормативно-правової бази національно-патріотичного виховання; раціоналізація та розвиток системи військово-патріотичного виховання; організація та координація інформаційно-просвітницької роботи; забезпечення належної організації науково-методичної роботи; забезпечення скоординованих дій в напрямку патріотичного виховання.

На важливості державної політики в галузі патріотичного виховання наголошує В.М. Марковець, який пише, що українське суспільство в цілому є головною темою механізмів впливу державно-патріотичної ідеології на інтелектуальний потенціал молоді [3]. Розвиток патріотизму молоді сприяє забезпеченню національної безпеки України. Цей механізм реалізації державно-патріотичної ідеології у процесі формування та розвитку інтелектуального потенціалу є невід'ємним та важливим елементом регулюючої ролі держави у соціальних змінах та мети національної безпеки. У таких умовах безпосередніми суб'єктами є: держава (усі структури влади: законодавча, виконавча, судова); громадянське суспільство (політичні партії, громадсько-політичні та патріотичні рухи, релігійні об'єднання, різноманітні профспілки, спортивні організації, асоціації та інші громадянські інституції, які працюють разом у певних напрямках, у конкретних шарах і категоріях). Кожен суб'єкт використовує свої методи та засоби впливу на духовні складові молоді. Це твердження не суперечить суті державно-патріотичної ідеології та законодавству України. Нині в державі діють виховні структури, а за відсутності соціально-державної ідеології акцент у виховній роботі робиться на патріотизм. Недержавні інституції не представлені в державних структурах, не здійснюють цілеспрямованої виховної роботи, тому змушені використовувати інші форми, методи та інструменти впливу [3]. Ми погоджуємося з думкою автора та вважаємо необхідним додати що дійсно в державні політиці необхідно розробляти додаткові заходи щодо розширення напрямків патріотичної роботи. В процесі побудови державної полі-

тики необхідно звернути увагу на досвід інших країн в цьому напрямку. Аналіз наукових публікацій говорить про те що деякими авторами проведені дослідження з даного питання. Так на думку В. Волкова, проаналізовані ним зарубіжні практики та нормативно-правові документи загалом відображають наявність основних цінностей, на яких ґрунтується національно-патріотична робота з молоддю [1]. Водночас показанням є конкретні моделі патріотичної роботи на національному та місцевому рівнях. Головним критерієм виступає відповідність уніфікованих форм національно-патріотичного виховання загальному напрямку політики держави. Водночас поєднання управління з урахуванням інтересів місцевої громади на думку автора підтверджує ефективність національно-патріотичного виховання, що є яскравим прикладом успішних реформ у гуманітарній сфері.

Діденко О.Г. вважає, що в різних країнах світу органи державної влади вживають певних заходів щодо патріотичного виховання населення, хоча рівень патріотизму не завжди залежить від державної програми як в Сполучених Штатах Америки чи кількості патріотичних заходів як в країнах Європи [2].

Нами був проведений аналіз нормативної бази Польщі в формуванні основних напрямів патріотичного виховання. Так відповідно до Закону від 7 вересня 1991 року про систему освіти: освіта та виховання сприяють розвитку у молоді почуття відповідальності, любові до Батьківщини та поваги до польської культурної спадщини, відкритості до цінностей культур Європи та світу [8]. Тому система освіти має забезпечити кожному умови, необхідні для його розвитку, підготувати його до виконання сімейних і громадянських зобов'язань на засадах солідарності, демократії, толерантності, справедливості та свободи та патріотизму.

У статті 4 цього Закону відзначено, що учитель у своїй дидактичній та виховній роботі має обов'язок керуватися добробутом учнів, дбати про їхнє здоров'я, моральне та громадянське, поважаючи особисту гідність учнів [8]. Аналіз вищезазначеного наводить на переконання, що необхідно дбати про правильний інтелектуальний і патріотичний розвиток молодого покоління.

У статті 90 п. 7 написано, що Рада Міністрів може прийняти окрему урядову програму або

програми, спрямовані на детальні умови, форми та порядок підтримки проектів у сфері патріотичного та громадянського виховання дітей та молоді з урахуванням, зокрема, допомоги в ознайомленні з місцями національної пам'яті.

Закон від 26 січня 1982 р., Статут вчителя в ст. 6 вказує, що до обов'язків вчителя входить, зокрема виховувати молодь у любові до Батьківщини, у повазі до Конституції Республіки Польща, в атмосфері свободи совісті та поваги до кожної людини; дбати про формування моральних та громадянських установок учнів відповідно до ідеї демократії, миру та дружби між людьми різних націй, рас та світоглядів». Також у Польщі реалізується грантова програма «Патріотизм завтрашнього дня» яка являє собою національну програму, що реалізовується польським Міністерством культури та національної спадщини. З 2009 року фактичним виконавцем програми виступає Музей історії Польщі. Програмою «Патріотизм завтрашнього дня», було підтримано 163 проекти а суми виплат складала понад 50 тис злотих [9]. Багато виданих грантів спрямовані на відзначення визначних дат та вшанування видатних постатей польської історії, зокрема, Йозефа Пілсудського, Тадеуша Костюшко та інших. Кошти на проведення заходів мали змогу отримувати різні організації, серед яких фонди, асоціації, бібліотеки, будинки культури, музеї, тощо. Проекти зазвичай реалізовувалися у форматі семінарів, подій та

змагань. Більшість проектних заявок пов'язані з вивченням місцевої історії, решта – із політичним, соціально-економічним та побутовим життям країни. У цій країні прийнята програма «Непідлеглий» де окремий розділ присвячений виділенню коштів на програми підтримки патріотизму. Вона була спрямована на систематизацію та поширення знань про історію Польщі, підтримку ініціатив місцевих громад у заходах, що орієнтовані на патріотичне виховання та примноження духовної спадщини [11].

Короткий аналіз досвіду сусідньої держави свідчить про те, що в країні формуються не тільки окремі програми а прослідковується виражена державна політика в напрямку патріотичного виховання.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що вплив держави на процес патріотичного виховання полягає у використанні відповідних механізмів, що сприяють досягненню його цілей. Державні механізми тісно пов'язані і взаємодоповнюють між собою, а їх комплексне використання сприяє досягненню мети державної політики.

Державна політика патріотичного виховання має ґрунтуватися на засадах загальнодержавності. Майбутні дослідження напрямів та механізмів державної політики ми вбачаємо у розробці заходів та нормативних документів які б стосувалися всіх верств суспільства а не виключно молоді.

Список літератури:

1. Волков В. Національно-патріотичне виховання: сучасний зарубіжний досвід для України. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2020. Випуск 28. С. 31–35.
2. Діденко О.Г. Зарубіжний досвід патріотичного виховання громадян та можливості його адаптації в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2014. № 3–4 (5–6) березень–квітень. С. 52–59.
3. Марковець В. М. Технології впливу державної політики на процес формування патріотичного виховання молоді. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 8. 2014. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=746> (дата звернення 22.04.2022).
4. Барилко Є.О. Виховання патріотизму в американських школярів у позашкільній діяльності. URL: <http://dSPACE.snu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2820/1/VareBarC.pdf> (дата звернення: 22.04.2022).
5. Кабульдинов З.Е. Патриотическое воспитание граждан на опыте молодежных организаций. Учебно-методическое пособие. Астана, 2011. 210 с.
6. Концепція Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 р. № 1233-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1233-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 22.04.2022).
7. Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 р. № 932. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.04.2022).
8. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19910950425> (дата звернення: 22.04.2022).
9. Przyznano dotacje w IX edycji programu "Patriotyzm Jutra". URL: <https://dzieje.pl/aktualnosci/przyznano-dotacje-w-ix-edycji-programu-patriotyzm-jutra> (дата звернення: 22.04.2022).

10. Program Wieloletni NIEPODLEGŁA na lata 2017–2021. Załącznik do uchwały nr 81/2017 Rady Ministrów z dnia 24 maja 2017 r. URL: <https://niepodlegla.gov.pl/wp-content/uploads/2017/07/Program-Wieloletni-22Niepodleg%C5%82a22-na-lata-2017-2021-1.pdf> (дата звернення: 22.04.2022).

References:

1. Volkov V. (2020) Natsionalno-patriotychne vykhovannia: suchasnyi zarubizhnyi dosvid dlia Ukrainy [National-patriotic education: modern foreign experience for Ukraine]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filos.-politoh. studii*, no. 28, pp. 31–35.
2. Didenko O.H. (2014) Zarubizhnyi dosvid patriotychnoho vykhovannia hromadian ta mozhlyvosti yoho adaptatsii v Ukraini [Foreign experience of patriotic education of citizens and possibilities of its adaptation in Ukraine]. *Aspekty publichnoho upravlinnia*, no. 3–4 (5–6), pp. 52–59.
3. Markovecz V.M. (2014) Tekhnolohii vplyvu derzhavnoi polityky na protses formuvannia patriotychnoho vykhovannia molodi [Technologies of influence of state policy on the process of formation of patriotic education of youth]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, no. 8. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=746> (accessed 22 April 2022).
4. Barylko Ye.O. Vykhovannia patriotyzmu v amerykanskykh shkoliariv u pozashkilnii diialnosti [Parenting Patriotism in American students in extracurricular activities]. Available at: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2820/1/BareBarC.pdf> (accessed 22 April 2022).
5. Kabuldynov Z.E. (2011). *Patryoticheskoe vospytanye hrazhdan na opyte molodezhnykh orhanyzatsyi* [The patriotic education of citizens on the experiences of youth organizations Study guide]. Uchebno-metodycheskoe posobyе. Astana, 210 p.
6. Kontseptsiiia Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy natsionalno-patriotychnoho vykhovannia na period do 2025 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 9 zhovtnia 2020 r. № 1233-r. [The concept of the State target social program of national-patriotic education for the period up to 2025: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of October 9, 2020 № 1233-r.]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1233-2020-%D1%80#Text> (accessed 22 April 2022).
7. Pro zatverdzhennia planu dii shchodo realizatsii Stratehii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia na 2020-2025 roky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 9 zhovtnia 2020 r. № 932 [On approval of the action plan for the implementation of the Strategy of National-Patriotic Education for 2020–2025: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of October 9, 2020 № 932]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text> (accessed 22 April 2022).
8. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty [The Act of September 7, 1991 on the Education System]. Available at: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19910950425> (accessed 22 April 2022).
9. Przyznano dotacje w IX edycji programu "Patriotyzm Jutra". [Grants were awarded in the 9th edition of the "Patriotism of Tomorrow" program]. Available at: <https://dzieje.pl/aktualnosci/pryznano-dotacje-w-ix-edycji-programu-patriotyzm-jutra> (accessed 22 April 2022).
10. Program Wieloletni NIEPODLEGŁA na lata 2017 – 2021. Załącznik do uchwały nr 81/2017 Rady Ministrów z dnia 24 maja 2017 r. [Multiannual Program NIEPODLEGŁA for 2017–2021. Annex to Resolution No. 81/2017 of the Council of Ministers of May 24, 2017]. Available at: <https://niepodlegla.gov.pl/wp-content/uploads/2017/07/Program-Wieloletni-22Niepodleg%C5%82a22-na-lata-2017-2021-1.pdf> (accessed 22 April 2022).